XALÍQ QOSÍQLARÍ - MILLIY ESTETIKANÍŃ TURAQLÍ DEREGI

Ruslan Kudenov – *oqıtıwshı*
ruslankudenov87@gmail.com
ÓzMKÓMI Nókis filialı

НАРОДНЫЕ ПЕСНИ - НЕПРЕХОДЯЩИЙ ИСТОЧНИК НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭСТЕТИКИ

Руслан Куденов – *преподаватель*
Нукусского филиала Государственного института искусств и культуры Узбекистана

FOLK SONGS ARE A CONSTANT SOURCE OF NATIONAL AESTHETICS

Ruslan Kudenov – *Lecturer*
Nukus branch of the Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

Tayanch sózler: folklor, estetikalıq tárbiya, milliylik, awızsha dóretpeler, qádriyat.

Rezyume. Ruwxıy ádepliliktíń joqarı kórinisi awır jaǵdaylarda da aqıllı, kishi peyillik penen is júrgiziwinde kórinip turadı. Haqıyqatında da insan óz turmısınıń tiykarǵı mánisi neden ibarat ekenligin anıq kóz aldına keltiredi. Barlıq kúshin hám qábiletin áne usı maqset jolına sarıplaydı.

Ключевые слова: фольклор, эстетическое воспитание, национальность, устное творчество, ценность.

Резюме. Высокое проявление нравственности проявляется в умном и скромном поведении даже в сложных ситуациях. Действительно, человек ясно представляет себе, в чём заключается истинный смысл его жизни. Все свои силы и способности он/она направит на достижение этой цели.

Keywords: folklore, aesthetic education, nationality, oral traditions, value.

Summary. A high manifestation of moral decency is evident in their ability to act wisely and humbly even in difficult situations. Indeed, a person clearly envisions what constitutes the true meaning of their life. They dedicate all their strength and abilities to this very goal.

Hár bir mámlekettiń muzıka tárbiyası ideologik-siyasıy tárepten xalıqtıń social basqarıw principine xızmet etedi. Hár bir xalıqtıń bilimlendiriwinde muzıka tárbiyası metodikası pedagogikanıń didaktık nızamlılıqlarına hám sol millettiń muzıka mádeniyatı, tili hám materiallıq dástúrlerine tiykarlanadı. Sonıń menen birge muzıka tárbiyasınıń dúzilisi, sisteması hám ilimiy-metodikalıq jetiskenlikleri basqa millettiń bilimlendiriw mádeniyatına da unamlı tásir etedi.

Oqıwshınıń keleshekte shaxs sıpatında er jetiwinde, qanday shańaraqta tárbiyalanǵanlıǵı, óziniń ata-anası menen óz-ara múnásibetleriniń qanday jaǵdayda ótkenligi úlken áhmiyetke iye. Bul temanıń uzaq ótmishke iye ekenligin derlik barlıq milletler xalıq awız-eki dóretiwshiligi úlgileri mısalında kóriwimiz múmkin. Mıń-mıńlaǵan jıllıq tariyxqa iye bolǵan xalqımızdıń dástanları («Alpamıs», «Edige», «Qırıq-qız», «Góruǵlı», «Shárіyar») sonday-aq shıǵıs xalıqları ushın úlken tiykar bolǵan hind xalıq dástanları «Maxabxarat», «Ramayana» kibilerde bul másele jarqın sáwlelengen.

Hár bir xalıqtıń tariyxı, sol xalıqtan jetilip shıqqan, ullı danaları, márt qaharmanları, pidayı insanlardıń ólmes danalıq sózleri hám kóz-qarasları tiykarında jaratıladı.

XIII-ásirde Iranda jasaǵan Shayx Sádiy óziniń «Gúlistan» hám «Bostan» shıǵarmalarında bala tárbiyasına ayrıqsha itibar bergen. Bunda ullı shayır «Kimde kim jaslayınan tárbiya almasa, er jetkennen keyin baxıtlı bola almaydı».

Jas ızǵar shaqanı qálegenińshe búgip, qayırıw múmkin, al, qurǵaq shaqanı bolsa tek ǵana ot penen dúzetiw múmkin»-dep keltiredi. Oqıwshılar kishkene jasında tárbiyaǵa, tásirge beriliwsheń bolatuǵınlıǵın, sonıń ushın olardı jas gezinde tárbiyalaw kerekligin, al er jetkennen soń tárbiyalaw júdá qıyın bolatuǵınlıǵın eskertedi.

Abu Ali ibn Sino (930-1037) pedagogikalıq hám psixologiyalıq kóz-qarasları sociallıq tiykarda dúzilgen bolıp, ol oqıwshılardı tuwılǵannan baslap tárbiyalaw máselesine ayrıqsha itibar beredi. Oqıwshınıń minez qulqınıń bekkemleniwindegi kerekli qurallar-bular, áste-aqırın terbetiw, muzıka esittırіw, qosıq aytıwdan ibarat bolıp, olar belgili bir tártip penen ámelge asırılsa, bala jaqsı uyıqlaydı.

Terbetiw-oqıwshınıń denesine, al muzıka ruwxıyatına lázzet bağıshlaydı. Shın mánisinde ana óziniń tuwma sezgirligi menen perzentin tınıshlandırıw, oǵan lázzet bağıshlaw ushın tek ǵana qosıq «Háyyiw» kerekligin hár demde sezip turadı. Analarımızdağı bunday sezim, kúsh

háyyiw jolı menen kishkene bóbektiń tárbiyasında ózine tán iz qaldıradı.

İbn Sinonıń «Danıshnama», «Risolai ishq» atlı shıǵarmalarında tárbiya pedagogikası hám medicina máselelerine baylanıslı qımbatlı pikirlerin keltirgen.

Ullı alım Kaykovus «Qabusnama» shıǵarmasında ata-analardıń wazıypaların da belgilep beredi.

«Eger sen»-deydi Kaykovus» -balańdı tárbiyalamasań, zaman (shárayat-ortalıq) tárbiyalaydı» bul jerde Kaykovus balasın ata-anası tárbiyalamasa, onı túnler, kúnler tárbiyalaydı yaǵnıy kóshe tárbiyalaydı, degen mániste dana pikirlerin aytadı.

Kórkem estetikalıq ádeplilikke tárbiyalawda Alısher Nawayınıńpikirinshe, insan óz ómirin ózi ushın da, pútkil jámiyet ushın da paydalı iske sarıplawı, kásip-óner úyreniwi, mádeniyatlı bolıwı hám jaqsı pázıyletlerge iye bolıwı kerek. Mektep oqıwshılarına, ulıwma kásipke, ónerge estetikalıq mazmun beriw, insannıń ruwxıy er jetiwi menen birge onıń minezine de tásir etedi.

Demek estetikalıq tárbiya nátiyjesinde hár bir insandaǵı ádeplilik páziyletlerin rawajlandırıw, kámalǵa keltiriw múmkin. Insannıń ádeplilik estetikası onıń ruwxına hám erkine baylanıslı. Ol qatań turaqlılıq, intızamlılıq, sabır taqatlılıq kibi kórinislerde belgili boladı. Mektep oqıwshılarınıń emociyalıq jaǵdaylarınıń qanday halatta bolıwına qarap, olardaǵı xarakterdiń erki, jaǵdayın bilip alıw múmkin. Mısalı, ayırım oqıwshılar ǵázeplenip, ashıwlanǵanda, quwanǵanda yamasa qapagershilikte, hár qanday sharayatta da ózin basıp tura aladı. Bunday oqıwshılarda ádeplilik erki kúshli boladı.

Ǵárezsiz turmıstıń izbe-iz basqıshların basınan keshirip atırǵan elimizde «Bilimlendiriw haqqında»ǵı Nızam hám «Kadrlardı tayarlawdıń milliy dástúri» tiykarında óziniń keleshek rawajlanıw jolın belgilep aldı. Onıń bas maqseti ǵárezsiz, erkin pikirge iye, hár tárepleme rawajlanǵan puqaranı júzege shıǵarıwǵa, qatarǵa qosıwǵa qaratılǵan. Bilimli, ádepli, azamat etip tárbiyalaw, ázel-ázelden ata-babalarımızdıń arzıw-ármanı bolıp kelgen. Ullı xalıq perzentine tán kámillik, ádeplilik haqqında alım-ullamalarımız, shayır hám jazıwshılarımız, pedagog tárbiyashılarımız kóplegen pikirler bildirgen.

Paydalanǵan ádebiyatlar

1. **Ayımbetov Q.** Hámme mánisi xalıqta. — Nókis, "Qaraqalpaqstan". (Xalıq danalıǵı hám folklordıń tárbiyalıq áhmiyeti haqqında).

2. **Maqsetov Q.** Qaraqalpaq folklorı estetikası. — Nókis. (Folklorlıq shıǵarmalardıń estetikalıq tásiri boyınsha eń tiykarǵı miynet).

3. **Maqsetov Q.** Qaraqalpaq jıraw-baqsıları. — Nókis.

4. **Sultanov J.** Qaraqalpaq xalıq qosıqlarınıń kórkemlik ózgelikleri.

5. **Pazılov Á.** *Xalıq pedagogikası.* — Nókis. (Millettiń awızsha dóretpeleri arqalı jas ávladtı tárbiyalaw jolları).